

ОЛЬГА В'ЯЧЕСЛАВІВНА ГАЙДАР,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0002-1818-0180>,e-mail: haidar.olya@gmail.com

ФОРМИ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАЇЬ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ТАЄМНОГО ВИКРАДЕННЯ ЧУЖОГО МАЙНА

Розглянуто наукові дослідження щодо форм спеціальних знань, які використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна. Визначено поняття форм спеціальних знань, що використовуються при розслідуванні кримінальних правопорушень. Наведено різні класифікації форм спеціальних знань, які використовуються під час досудового розслідування. Представлено форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування крадіжок. Вибірково проаналізовано судові рішення, ухвалені у кримінальних справах за фактом крадіжок, стосовно використання спеціальних знань і їх форм. Наголошено на необхідності використання форм спеціальних знань.

Ключові слова: спеціальні знання, поняття форм спеціальних знань, види форм спеціальних знань, крадіжка, форми спеціальних знань під час розслідування крадіжок.

Оригінальна стаття

ВСТУП. Законодавство України не надає визначення та класифікації форм спеціальних знань, що можуть бути використані під час розслідування і розгляду кримінальних правопорушень. Серед науковців це питання досить жваво обговорюється. Варто наголосити, що при визначенні форм спеціальних знань, які використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна, певний їх розподіл значною мірою впливає на визначення алгоритму проведення досудового розслідування та може не лише покращити виявлення, фіксацію та збір доказів, а й покращити інформативність слідчих дій, що проводяться під час розслідування крадіжок.

Питання дослідження форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, розглядали у своїх працях такі науковці, як А. С. Амеліна, Т. Ф. Безсонна, Г. С. Бідняк, А. В. Боднар, А. Г. Вуйма, В. О. Гусева, В. А. Дрозд, В. С. Кузмічов, І. Г. Пиріг, Ю. О. Пілюков, Б. В. Романюк, К. А. Садчікова, О. А. Самойленко, А. М. Таранова, Д. О. Хомич, О. М. Шрамко та ін. Серед закордонних учених зазначена тематика також активно вивчається (Dumchikov et al., 2021; Black, Fennelly, 2020). Проте великий відсоток крадіжок у загальному масиві злочинності, різноманітність засобів і способів їх учинення потребують регулярного аналізу та вдосконалення форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна.

МЕТА І ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Метою статті є визначення форм спеціальних

знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна.

Для досягнення вказаної мети поставлено такі завдання: проаналізувати наукові дослідження щодо форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна; вибірково розглянути судову практику у справах за фактом крадіжок; установити, в яких формах спеціальні знання використовуються частіше.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Під час проведеного дослідження були застосовані метод аналізу, що дозволив розглянути теоретичні основи напрацювань з питань форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна, та системно-структурний метод, за допомогою якого класифіковано форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування крадіжок.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ДИСКУСІЯ. Законодавцем не надано визначення форм спеціальних знань, що використовуються при розслідуванні кримінальних правопорушень, а також чітко не встановлена можлива їх класифікація. Однак попри відсутність розподілу спеціальних знань на законодавчому рівні класифікувати їх необхідно, оскільки різноманітність знань, що можуть використовуватися під час досудового розслідування, важко досягнути, а їх вивчення необхідно для проведення якісного й ефективного досудового розслідування.

Аналіз висловлених дослідниками позицій щодо форм спеціальних знань, які використовуються під час розслідування таємного

викрадення чужого майна, свідчить, що думки науковців із цього приводу розходяться, а кожне твердження має власне підґрунтя.

Розпочати огляд слід із позиції Б. В. Романюка (2002, с. 10), який присвятив свою наукову працю дослідженню саме використання спеціальних знань та їх форм під час проведення досудового розслідування. Так, дослідник, виходячи з поняття, що надають мовознавці, наголошує, що під формою застосування спеціальних знань у кримінальному процесі слід розуміти те, чим саме виражається їх сукупний продукт, а носіїв цих знань відносити до суб'єктів їх застосування. Крім того, він наголошує, що форма реалізації спеціальних знань залежить насамперед від суб'єкта, виду діяльності і мети їх застосування.

У свою чергу, О. М. Шрамко (2021, с. 86) надає визначення формам використання спеціальних знань у кримінальному процесі, наголошуючи, що форма – це зовнішній прояв їх суті, що обумовлена їх змістом і знаходить свій практичний вияв при розслідуванні злочинів. Отже, форма спеціальних знань – це вираження обізнаності спеціалістів, експертів, фахівців у різноманітних галузях знань різними способами.

З огляду на різноманітність спеціальних знань, що можуть бути використані під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, доречно поділити такі знання за формами їх прояву. О. М. Шрамко (2021, с. 76) доречно відмічає, що постійні зміни та доповнення, які вносяться до чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), впливають на використання спеціальних знань у кримінальному процесі та потребують більш детального наукового обґрунтування. Зокрема, це стосується питань удосконалення форм використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень. Оскільки законодавство, що регулює процес розслідування та розгляду кримінальних правопорушень, поступово змінюється, а наукові розроблення розвиваються, форми спеціальних знань повинні регулярно досліджуватись і вдосконалюватись. Такі покращення позитивно впливають на якість проведення досудового розслідування.

Г. С. Бідняк (2019, с. 44) наголошує, що форми використання спеціальних знань під час досудового слідства є значно ширшими ніж ті, що передбачені в законі. Науковці звертають увагу на структуру, суть, мету використання спеціальних знань, а також на різних стадіях кримінального процесу в різних формах класифікують за різними підставами. Така

думка обумовлюється тим, що чіткого переліку форм спеціальних знань немає і не може бути, оскільки ця ланка потребує постійного розвитку й удосконалення.

У зв'язку з тим, що класифікація спеціальних знань за формами законодавством не врегульована, думки стосовно зазначеного питання різняться. Пропонуємо розглянути класифікацію форм спеціальних знань, яку підтримали більшість науковців. Дослідники дотримуються позиції розподілу спеціальних знань під час розслідування кримінальних проваджень на процесуальні та непроцесуальні форми. Така думка має своє підґрунтя. Прибічники зазначеної точки зору насамперед орієнтуються на чинне законодавство, тому виділяють форми спеціальних знань, які закріплені у КПК України, та форми, що використовуються відповідно до ситуації та прямо КПК України не передбачені.

В. С. Кузмічов та І. Г. Пиріг (2008, с. 28), виходячи з розподілу форм спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні, наголошують, що під непроцесуальними формами використання спеціальних знань потрібно розуміти ті спеціальні знання, що прямо не передбачені законом. Вони вважають, що до основних процесуальних форм використання спеціальних знань потрібно відносити: безпосереднє використання їх слідчим, прокурором, судом; участь спеціаліста при проведенні слідчих дій; проведення судових експертиз. Крім того, названі науковці серед основних процесуальних форм окремо виділяють: участь судово-медичного експерта або лікаря під час огляду та ексгумації трупа, залучення перекладача; участь у допиті німого або глухого особи, яка їх розуміє; присутність педагога під час допиту неповнолітнього свідка. До непроцесуальних форм використання спеціальних знань В. С. Кузмічов та І. Г. Пиріг (2008) відносять: проведення ревізій, консультації з фахівцями з питань, що потребують використання спеціальних знань; довідкову допомогу; відомчі розслідування, перевірки, що проводяться працівниками різних відомств та інспекцій (наприклад, технічного стану); надання кваліфікованої допомоги в підготовці технічних засобів, виконанні трудомістких робіт; використання допомоги обізнаних осіб при проведенні оперативно-розшукових заходів. Процесуальна форма спеціальних знань передбачає їх використання безпосередньо під час процесуальних дій, що передбачені КПК України, інструкціями, якими керується слідчий, дізнавач під час розслідування, а непроцесуальна форма – використання спеціальних знань, які прямо не

прописані в нормативно-правових актах, проте використовуються у встановленому законом порядку.

Крім того, В. С. Кузмічов та І. В. Пиріг (2008, с. 29) наголошують, що не можна виключити непроцесуальні форми використання спеціальних знань із кримінального процесу, тому що вони існують і успішно застосовуються для повного, всебічного й об'єктивного дослідження обставин справи. Водночас науковці притримуються позиції щодо неможливості непроцесуального використання спеціальних знань у кримінальному процесі.

Варто зазначити, що непроцесуальні форми використання спеціальних знань не означають непроцесуального використання спеціальних знань, а будь-який прояв таких форм застосовується з дотриманням вимог чинного законодавства.

А. С. Амеліна (2019, с. 21) підтримує думку більшості науковців і зазначає, що під процесуальними формами використання спеціальних знань слід розуміти спеціальні знання, що прямо передбачені кримінальним процесуальним законодавством. До основних процесуальних форм використання спеціальних знань, на думку дослідниці, можна віднести: безпосереднє використання слідчим спеціальних знань під час досудового розслідування; проведення судових експертиз; участь спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій. Вона пояснює, що під процесуальними формами спеціальних знань розуміються спеціальні знання, застосування яких закріплено у КПК України.

О. А. Самойленко (2020) стверджує, що нині неможливо провести досудове розслідування, під час якого не будуть використані спеціальні знання хоча б в одній прямо передбаченій КПК України формі їх реалізації. У теорії кримінального процесу або криміналістики вони мають різні умовні назви, однак спосіб їх реалізації, передбачений процесуальним законодавством, від цього не змінюється. Вчена також поділяє форми спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні і виділяє три процесуальні форми використання спеціальних знань під час досудового розслідування: 1) залучення спеціаліста для надання письмової консультації; 2) залучення спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги під час процесуальних дій; 3) залучення експерта для проведення судової експертизи та виконання обов'язків судового експерта. Зважаючи на слідчу практику, О. А. Самойленко (2020, с. 285–288) виділяє такі непроцесуальні форми використання спеціальних знань: 1) усне консультування слідчого зі спеціаліс-

том; 2) залучення спеціаліста під час перевірки оперативної інформації про злочини, що вчинені або готуються. Крім того, дослідниця наголошує на корисності консультації спеціаліста як форми спеціальних знань, водночас зазначаючи, що отримані від спеціаліста пояснення не будуть джерелом доказів. Вони матимуть тактичне значення, а також братимуться до уваги під час формулювання версій, подальшого проведення судових експертиз та інших слідчих дій.

О. А. Самойленко (2020) зосереджує увагу на розподілі форм на процесуальні та непроцесуальні, до того ж аналізує консультаційний характер форм використання спеціальних знань, наголошуючи на корисності такої форми для сприяння ефективному проведенню досудового розслідування.

Ширше позицію розподілу спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні форми розглянув О. М. Шрамко (2021, с. 89–91). Він наголошує, що найбільш прийнятною і такою, що повністю відповідає сучасним науковим правилам, є класифікація форм спеціальних знань на процесуальну, непроцесуальну та змішану. До процесуальних форм дослідник відносить участь спеціаліста у проведенні слідчих дій, призначення судових експертиз і допит експерта. Якщо характеризувати загалом процесуальні форми використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, то до них, на думку О. М. Шрамко (2021), слід віднести залучення обізнаних осіб, безпосередньо зазначених у кримінальному процесуальному законі, незалежно від наявності процесуальних повноважень, прав та обов'язків. Також науковець на основі проведеного аналізу криміналістичної літератури виділяє ревізії, перевірки, зокрема аудиторські, відомчі розслідування, попередні дослідження об'єктів, перевірки об'єктів та осіб за криміналістичними обліками, надання консультацій та письмового пояснення спеціалістів як види непроцесуальної форми використання спеціальних знань обізнаних осіб. Довідково-консультативну діяльність учений розглядає як змішану форму (частково процесуальну та непроцесуальну) використання спеціальних знань.

Іншу думку стосовно розподілу форм спеціальних знань висловила Г. С. Бідняк (2019). Дослідивши позиції науковців, що поділяють форми спеціальних знань за різними підставами, вчена наголосила, що класифікація форм спеціальних знань за видом діяльності більш вдала, оскільки спеціальні знання не можуть мати процесуальний або непроцесуальний характер або бути вказані чи не вказані

в законі. Крім того, Г. С. Бідняк (2019, с. 46–47) зазначає, що форми використаних спеціальних знань залежать від видів правопорушення та способу вчинення (як від традиційних прийомів, пристосованих до нових соціальних умов, так і від нових, раніше невідомих). Така позиція має свої підстави, оскільки важко сприймати законність використання у кримінальному процесі будь-чого непроцесуального.

На основі анкетування працівників правоохоронних органів і дослідження літературних джерел Г. С. Бідняк (2019, с. 47) визначила, що залежно від способу вчинення правопорушення доцільно виділяти такі форми використання спеціальних знань: призначення судових експертиз (найбільш поширена форма); довідково-консультаційна діяльність; ревізії та перевірка за обліками; залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій; допит експерта; присутність слідчого при проведенні експертизи. Дослідниця наголошує на неможливості розподілу форм за характером висвітлення в законі, тому не поділяє форми спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні, проте виділяє кожен форму як окремі прояви використання спеціальних знань, не узагальнюючи їх за висвітленням у КПК України.

Розглядаючи питання форм спеціальних знань під час розслідування крадіжок, варто звернути увагу на цілі, що можуть бути досягнуті під час залучення обізнаних осіб.

Як слушно наголошує А. Г. Вуйма (2020, с. 57), основними цілями, які можуть бути досягнуті під час залучення експертів, є: дослідження об'єктів, явищ і процесів; отримання відповідей на певні питання, що потребують спеціальних знань, а під час залучення спеціалістів – це фіксація слідів кримінального правопорушення, виявлення, вилучення, упакування та збереження речових доказів, попереднє їх дослідження без зміни їх властивостей, ефективна підготовка та проведення процесуальної дії, допомога щодо правильного та ефективного застосування науково-технічних і техніко-криміналістичних засобів, отримання консультацій загального характеру щодо події злочину тощо. Так, із поставлених цілей впливають форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна.

Розслідування переважної більшості вчинених крадіжок починається з огляду місця події. Основна мета слідчого, дізнавача – встановлення події, виявлення, фіксація, можливе вилучення слідів, що мають значення по суті обставин, що склалися. Із цього приводу варто

звернути увагу на думку В. О. Гусевої і Т. Ф. Безсонної (2019, с. 500), які наголошують на необхідності залучення спеціаліста у своїй галузі знань, що беруть участь в огляді, для виявлення слідів (особливо невидимих), які слідчий виявити не в змозі. Крім того, вчені вказують на доцільність залучення до проведення огляду місця події спеціаліста, який має певні знання у певній галузі. Тобто фахівця (вузького) в галузі балістики, дактилоскопії, біології, генотипоскопії (цитології, імунології) тощо. Участь такого спеціаліста в огляді місця події обумовлюється тим, що з урахуванням свого досвіду, професійних навичок, він, скоріше за все, знайде та якісніше вилучить ті чи інші речові докази.

Прояв такої форми спеціальних знань, як залучення спеціаліста під час огляду місця події, відіграє важливу роль під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема таємного викрадення чужого майна, оскільки виявлення, збір слідів, об'єктів дають слідчому, дізнавачу відповіді на важливі питання, такі як спосіб учинення правопорушення, можливо зовнішні характеристики особи, яка вчинила правопорушення, тощо.

Однією з найпоширеніших форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна, є проведення експертиз. Як зазначає А. С. Амеліна (2019, с. 22), однією з основних і найбільш поширених форм використання спеціальних знань у судочинстві є проведення судових експертиз, які здійснюються в державних і приватних експертних установах відповідними висококваліфікованими спеціалістами.

Варто зазначити, що висновок експерта – один із найважливіших факторів, що впливає на проведення досудового розслідування. Призначення експертизи та її проведення чітко регулюються законодавством (Кримінальним процесуальним кодексом України¹, Законом України «Про судову експертизу»² тощо).

Питання судової експертизи порушує також А. В. Боднар (2017, с. 53), який зазначає,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 18.05.2022).

² Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12> (дата звернення: 18.05.2022).

що з такою формою спеціальних знань, як судова експертиза, пов'язані особливо гострі дискусії щодо питання допустимості її виконання до моменту відкриття кримінального провадження. Науковець відмічає, що часто дослідження має вирішити питання про наявність ознак злочину та встановлення механізму протиправного діяння, проте в таких ситуаціях норми чинного КПК України унеможливають ефективне застосування спеціальних знань. А. В. Боднар (2017) наголошує, що заборона проведення експертизи до відкриття кримінального провадження суперечить принципу оперативності і логіці розслідування загалом, змушує практичних працівників шукати інші шляхи вирішення питань, з'ясування яких є підставою для прийняття рішень.

Використання такої форми спеціальних знань, як судова експертиза, можливе лише після внесення відомостей до Єдиного державного реєстру досудових розслідувань. Припускаємо, що виявлення, фіксація слідів, консультація спеціаліста й участь останнього в огляді місця події, що можливо до внесення відомостей до реєстру, законодавець вважає достатнім для збереження слідової картини вчинення правопорушення та подальшого проведення всебічного розслідування. Вважаємо, що у зв'язку з невичерпним переліком експертиз, що можуть проводитися під час досудового розслідування, доцільно призначати необхідні експертизи після встановлення мети, яка переслідується від подальшого дослідження зібраних об'єктів. Наприклад, виявлений предмет на місці події, який імовірно належав злочинцю, може мати на собі як сліди пальців рук, так і сліди ДНК. Тому слідчий повинен оцінити всі факти, які супроводжували виявлення та вилучення такого предмета, і прийняти рішення про проведення необхідних експертиз після оцінки обставин, що склалися.

Д. О. Хомич (2020, с. 289) зазначає, що для проведення експертизи має значення виконання вимог: про призначення експертизи щодо порядку опису об'єктів, які направляються для проведення експертизи, до постанови, про надання дозволу на пошкодження або знищення об'єкта (якщо це потрібно) до порядку пакування об'єктів тощо. Така позиція, на наш погляд, підтверджує необхідність оцінки виявлених слідів і призначення необхідної експертизи слідчим після аналізу отриманих даних.

У ході аналізу використання форм спеціальних знань під час розслідування крадіжок нами була розглянута праця К. А. Садчікової (2017). Учена підтримує позицію поділу форм

спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень на процесуальні та непроцесуальні. Водночас вона наголошує, що судова експертиза є кваліфікованою формою застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні, тобто окремим видом діяльності обізнаних осіб, якими є експерт і спеціаліст. Віднесені до непроцесуальних такі форми використання спеціальних знань, як консультативна і довідкова діяльність обізнаних осіб, проведення аудиту, участь обізнаних осіб у проведенні гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, хоч і не мають доказового значення, але широко використовуються як орієнтуюча інформація в ході розшуку злочинця, встановлення способу вчинення і приховання злочину, при виявленні ознак злочинного діяння тощо. Особа, яка проводить дослідження, має використовувати практично ті самі методи і ту саму логіку, що і під час експертизи.

Консультативна та довідкова діяльність хоча прямо й не передбачена КПК України і не може розглядатись як доказ, проте може сприяти встановленню важливих фактів під час проведення досудового розслідування, а отже, виступає невід'ємним проявом форм спеціальних знань, що використовуються під час досудового розслідування.

У науковій літературі наголошується, що консультації спеціаліста – це науково обґрунтовані роз'яснення і поради, які засновані на спеціальних знаннях спеціаліста, повідомляються в усній або письмовій формі та потребують висвітлення у процесуальних документах (Таранова, 2019, с. 200). Крім того, зазначається про перевагу консультації спеціаліста, яка полягає у швидкості отримання інформації стосовно наукових і практичних положень, коментуванні окремих інформативних позицій, які цікавлять сторони кримінального провадження, або встановленні нових фактів, важливих для з'ясування обставин кримінального провадження.

Варто зауважити, що консультація спеціаліста під час проведення слідчих (розшукових) дій може сприяти отриманню відомостей, які можуть покращити якість проведення досудового розслідування.

В. А. Дрозд (2019, с. 166–167) виділяє такі основні форми використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок: 1) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій для збирання криміналістично значущої інформації, для застосування науково-технічних засобів, як перекладача, як педагога чи психолога (74,8 %); 2) отримання

консультації від спеціаліста щодо питань, які потребують спеціальних знань (40,6 %); 3) призначення судових експертиз (100 %). Проведений аналіз, на наш погляд, свідчить про те, що отримання консультації від спеціаліста застосовується порівняно з іншими представленими формами спеціальних знань у відсотковому співвідношенні менше. Наведена статистика пояснюється тим, що таку консультацію не можна прирівнювати до висновку експерта, тому слідчими використовуються інші форми спеціальних знань частіше.

Ю. О. Пілюков (2019, с. 242) зазначає, що в процесі проведення слідчих (розшукових) дій використання спеціальних знань виявляється в різних формах: за допомогою технічних засобів спеціалісти здійснюють фото- та відеофіксацію обстановки, допомагають слідчому у виявленні та вилученні слідів злочину, носіїв комп'ютерної інформації, необхідних документів, виготовляють схеми, зліпки, копії та зразки окремих матеріальних об'єктів, мають право ставити запитання учасникам процесуальної дії та надавати письмові пояснення сторонам, що їх залучила, звертати увагу учасників слідчої дії на характерні обставини чи особливості речей, документів або слідів. Крім спеціалістів, які володіють знаннями та практичними навичками застосування криміналістичної техніки, можуть залучатися фахівці з правил поведіння з вогнепальною зброєю, фізики, хімії, фармакології, економіки (зокрема, бухгалтерського, податкового обліку, фінансової звітності, ціноутворення), товарознавства, інформаційних та комп'ютерних технологій, судової медицини, психіатрії, психології тощо. Їх участь у слідчих діях залежить від виду злочинів, способів їх учинення, обставин, що потребують доказування. Ю. О. Пілюков (2019) дотримується позиції, що призначення судової експертизи є найбільш ефективною та кваліфікованою формою використання спеціальних знань під час розслідування злочинів. Сутність проведення експертизи полягає в тому, що органи досудового розслідування і суду встановлюють фактичні дані, які неможливо встановити іншим шляхом і які мають суттєве значення для кримінального провадження.

Слідчий може залучити фахівців у різних галузях знань під час проведення слідчих (розшукових) дій. Спеціаліст у певній галузі зможе вказати слідчому на важливі обставини, що можуть виникнути в ході проведення слідчої (розшукової) дії, на які слідчий міг не звернути уваги через неволодіння необхідними спеціальними знаннями. Важливо зазначити, що

на підставі фактів, що були встановлені за допомогою спеціаліста, може бути призначена необхідна судова експертиза, що в подальшому може мати доказове значення по суті.

Під час аналізу форм використання спеціальних знань при розслідуванні крадіжок варто звернути увагу на судову практику, що склалася. Вибірково розглянувши ухвалені судами України рішення, необхідно відмітити, що виправдувальні вироки у кримінальних справах за фактом крадіжок були винесені за недоказовістю вини обвинуваченого. Розглянемо кілька з таких вироків.

Локачинський районний суд Волинської області виправдав особу, підозрювану у скоєнні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України, за недоведеністю її винуватості. Таке рішення суд мотивував не наданням доказів вини стороною обвинувачення. Досудовим розслідуванням було встановлено, що в неврологічному відділенні Локачинської центральної районної лікарні особа шляхом вільного доступу повторно, таємно, з корисливих мотивів викрала грошові кошти на суму 700 гривень із сумки потерпілого. Потерпілий указав, що перебував на лікуванні в одній палаті з обвинуваченим. Свої гроші потерпілий сховав серед одягу і пішов на прогулянку з обвинуваченим. Після повернення з прогулянки виявив крадіжку. Обвинувачений вину в інкримінованому йому кримінальному правопорушенні не визнав. Серед доказів, наданих суду стороною обвинувачення, були допитані свідки, які підтвердили, що бачили в обвинуваченого грошові кошти¹.

При аналізі ухваленого судом рішення встановлено, що, крім показань свідків і потерпілого, будь-яких інших доказів стороною обвинувачення не було надано. Тобто припускаємо, що під час досудового розслідування не були використані спеціальні знання в будь-яких формах, що спричинило безкарність особи, яка вчинила злочин.

Хмельницький міськрайонний суд виправдав особу, підозрювану у скоєнні двох кримінальних правопорушень, а саме: крадіжки барсетки з грошовими коштами з автобуса «Богдан» та крадіжки шуби з приміщення коледжу. Таке рішення суд мотивував недоведеністю участі особи у вчиненні зазначених правопорушень, оскільки на момент досудового

¹ Вирок Локачинського районного суду Волинської області // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84471980> (дата звернення 18.05.2022).

розслідування обвинувачення ґрунтувалося на свідченнях обвинуваченого, який визнавав свою вину. Потерпілі від злочинів лише підтверджували факт учинення правопорушень. Проведена дактилоскопічна експертиза по епізоду крадіжки барсетки із грошовими коштами не дала бажаного результату, оскільки виявлені сліди були непридатні для ідентифікації¹.

Проаналізувавши ухвалене судом рішення, можемо зазначити, що для розслідування крадіжки грошових коштів, які майже неможливо ідентифікувати, встановити їх місцезнаходження, використання спеціальних знань у різних формах є більш актуальним. Проведення однієї експертизи виявилось недостатньо для встановлення та притягнення до кримінальної відповідальності винної особи.

Із вищенаведених виправдувальних вироків підсумуємо, що стороною обвинувачення під час досудового розслідування не були використанні спеціальні знання, а обвинувачення ґрунтувалися на показаннях свідків та потерпілих, що призвело до недоведеності вини обвинувачених.

Таким чином, розглянувши праці науковців і певний практичний досвід, варто наголосити на необхідності застосування спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна в різних формах. Оскільки особливостями вчинення крадіжок виступає таємність, непомітність, будувати обвинувачення на показаннях потерпілих і свідків, тим паче підозрюваних недостатньо. Важливо використовувати спеціальні знання з першої слідчої дії та впродовж усього досудового розслідування.

Більшість науковців визначають процесуальні та непроцесуальні форми використання спеціальних знань. Зважаючи на розслідування такого виду кримінального правопорушення, як таємне викрадення чужого майна, на нашу думку, немає необхідності розділяти спеціальні знання на процесуальні та непроцесуальні форми. На підтвердження цієї тези пропонуємо розглянути форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування крадіжок.

Необхідно почати саме із залучення спеціаліста, експерта до проведення слідчих (розшукових) дій, оскільки переважна більшість таких кримінальних правопорушень почина-

ється саме із слідчої дії – огляду місця події. Варто зазначити, що залучення спеціаліста до проведення огляду місця події відіграє ключову роль у якісному фіксуванні слідової картини. Оскільки слідчий протоколює обстановку, сліди вчинення кримінального правопорушення, на спеціаліста покладається обов'язок зібрати такі сліди, не пошкоджуючи їх, тобто зберегти їх цілісність для подальшого дослідження, виявити та зафіксувати сліди, які слідчий неозброєним оком не може виявити.

Наступною формою спеціальних знань, яка потребує уваги під час розслідування таємного викрадення чужого майна, виступає проведення експертиз. Зазначимо, що форма спеціальних знань повинна звучати як «проведення судових експертиз», а не «призначення судових експертиз», оскільки, на наше переконання, прийняте слідчим, дізнавачем рішення про призначення експертизи не є проявом спеціальних знань, а лише підтвердженням у необхідності оцінки явища фахівцем.

Розглядаючи проведення експертиз під час розслідування крадіжок, важливо відмітити, що законодавець передбачає обов'язкове застосування спеціальних знань під час оцінки нанесеного матеріального збитку, характерного для цього правопорушення (п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України)². Крім того, в ході досудового розслідування, зважаючи на різноманіття способів учинення крадіжок, може виникнути необхідність проведення як типових для крадіжки експертиз (трасологічної, дактилоскопічної тощо), так і нетипових, таких як молекулярно-генетична експертиза, вибухотехнічна тощо. Перелік експертиз, що можуть бути призначені під час розслідування крадіжок, невичерпний.

Крім наведеного вище, важливим аспектом у використанні форм спеціальних знань під час розслідування таємного викрадення чужого майна є залучення експертів, спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій. Очевидно, що залучення експерта, спеціаліста під час розслідування крадіжок не обмежується проведенням огляду місця події. Доречно залучати експерта, спеціаліста під час проведення слідчого експерименту, огляду предметів, обшуку тощо. Також під час досудового розслідування може виникнути необхідність у залученні таких спеціалістів, як перекладач,

¹ Вирок Хмельницького міськрайонного суду від 06.06.2012 : справа № 2218/5553/2012 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/24592848> (дата звернення: 18.05.2022).

² Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 18.05.2022).

педагог чи психолог. Спеціалісти такої ланки необхідні для реалізації учасниками кримінального провадження своїх прав у повному обсязі. Крім того, для сторони обвинувачення використання спеціальних знань у такій формі допомагає зрозуміти учасників процесу, які безпосередньо користувалися допомогою спеціалістів. Подібні дії можуть вплинути на повноту отриманої інформації під час досудового розслідування.

Не можна оминати увагою форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна, які мають довідково-консультативний характер. До таких форм слід віднести надання консультативно-діагностичної допомоги під час досудового розслідування, отримання довідкової інформації. На перший погляд, така діяльність може залишатися осторонь, проте іноді для проведення експертизи й отримання відповідей на питання, що мають інтерес по суті провадження, потрібно отримати додаткові факти. Найпростішим прикладом такої інформації, що може допомогти під час розслідування крадіжок, виступає довідка, яку надає фахівець із ремонту техніки в разі її пошкодження на момент скоєння злочину. Така довідка допоможе експерту оцінити вартість предмета крадіжки.

Потребує уваги така форма спеціальних знань, як проведення перевірки контролюючими органами (ревізія). У зафіксованих результатах проведених перевірок можуть бути встановлені факти крадіжок. Наприклад, при проведенні перевірки на АТ «Укрзалізниця» була виявлена крадіжка частини вантажу, ймовірно працівниками залізниці.

ВИСНОВКИ. Отже, законодавством України не передбачений поділ спеціальних знань на форми їх використання. Форми спеціальних знань – це прояв обізнаності спеціалістів, експертів, фахівців у різноманітних галузях знань різними способами.

У спеціальній літературі науковцями представлені форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування кримінальних правопорушень, зокрема крадіжок. Думки вчених стосовно видів форм різняться. Однак більшість поділяють форми спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні. Ми підтримуємо позиції щодо іншої класифікації форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна. Так, на нашу думку, до форм спеціальних знань, що використовуються під час розслідування крадіжок, необхідно віднести:

- залучення експертів, спеціалістів до участі у слідчих (розшукових) дій, виявлення, збір, фіксація слідів, обставин, які мають значення для проведення якісного досудового розслідування;

- проведення експертиз, отримання висновку експерта, що може мати доказове значення по суті;

- консультативно-довідкова допомога, отримання інформації, роз'яснення від фахівців, які допоможуть у встановленні істини, також можуть бути використані для проведення необхідних експертиз;

- проведення перевірки контролюючими органами (ревізія), встановлення факту крадіжки, формування характеристик викраденого майна, на підставі отриманого проведення експертиз.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Амеліна А. С. Поняття та форми використання спеціальних знань // Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5 листоп. 2019 р.) / за заг. ред. О. Г. Рувіна, Н. В. Нестор. Київ : Ліра-К, 2019. С. 20–23.
2. Бідняк. Г. С. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : монографія. Дніпро : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 152 с.
3. Боднар А. В. Форми використання спеціальних знань під час розслідування знищення або пошкодження майна. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 3 (104). С. 46–56.
4. Вуйма А. Г. Поняття, сутність та форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування вбивств. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2020. № 1 (89). С. 54–62. DOI: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.89.54-62>.
5. Гусєва В. О., Безсонна Т. Ф. Деякі аспекти використання спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій в реаліях реформування правоохоронних органів України // Юридична практика в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Арад, Румунія, 25–26 січ. 2019 р.). Арад : Західний ун-т ім. Васіле Голдіш, 2019. С. 499–502.
6. Дрозд В. Ю. Розслідування крадіжок з автотранспортних засобів : дис. ... д-ра філософії : 12.00.09. Київ, 2019. 237 с.
7. Кузьмичов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 168 с.

8. Пілюков Ю. О. Використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4 (20). С. 240–245.
9. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 20 с.
10. Садчікова К. А. Використання спеціальних знань на стадії досудового розслідування (процесуальний аспект) : дис. ... д-ра філософії : 12.00.09. Одеса, 2017. 233 с.
11. Самойленко О. А. Основи методики розслідування злочинів, вчинених у кіберпросторі : монографія / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Одеса : ТЕС, 2020. 372 с.
12. Таранова А. М. Форми використання спеціальних знань у розслідуванні неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 198–203.
13. Хомич Д. О. Використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок природного газу шляхом втручання в роботу приладів обліку. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 286–291.
14. Шрамко О. М. Використання спеціальних знань під час розслідування корупційних кримінальних правопорушень : дис. ... д-ра філософії : 12.00.09. Київ, 2021. 272 с.
15. Black I. S., Fennelly L. J. *Investigations and the art of the interview*. 4th ed. Oxford : Elsevier Inc., 2020. 236 p.
16. Dumchikov M., Yunin O., Nestor N., Borko A., Yermenchuk O. Criminological and forensic characteristics of forms of embezzlement committed through the use of information technology. *Amazonia Investiga*. 2021. Vol. 10, Iss. 41. Pp. 131–140. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2021.41.05.13>.

Надійшла до редакції: 19.05.2022

ГАЙДАР О. В. ФОРМЫ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ТАЙНОГО ПОХИЩЕНИЯ ЧУЖОГО ИМУЩЕСТВА

Рассмотрены научные исследования относительно форм специальных знаний, используемых при расследовании тайного похищения чужого имущества. Определено понятие форм специальных знаний, используемых при расследовании уголовных правонарушений. Освещены различные классификации форм специальных знаний, используемых при досудебном расследовании. Представлены формы специальных знаний, используемые при расследовании краж. Избирательно проанализированы судебные решения, принятые по уголовным делам по факту краж на предмет использования специальных знаний и их форм. Отмечена необходимость использования форм специальных знаний.

Ключевые слова: специальные знания, понятие форм специальных знаний, виды форм специальных знаний, кража, формы специальных знаний при расследовании краж.

HAIDAR O. V. FORMS OF SPECIAL KNOWLEDGE USED DURING THE INVESTIGATION OF SECRET THEFT OF SOMEONE ELSE'S PROPERTY

The concept of special knowledge forms used during pre-trial investigation is considered. The views of scientists regarding the classification of special knowledge forms used during the investigation of criminal proceedings are analyzed. The opinion of the majority of scientists regarding the division of forms of special knowledge into procedural and non-procedural ones is highlighted. In addition, besides procedural and non-procedural forms of special knowledge, the statement on the selection of such a form as mixed, which combines the features of the two forms indicated above, is considered. Another division of special knowledge by forms is also analyzed. Each form of special knowledge is explored in more detail.

Statistical studies of scientists regarding the use of forms of special knowledge in practical activities are presented. Scientific views on conducting forensic examinations in criminal proceedings are analyzed. Peculiarities of appointment of examinations are considered. Aspects of the expediency of using advisory and reference information during the investigation of criminal offenses, in particular theft, are highlighted. The positive consequences of the involvement of specialists in conducting investigative (research) actions as a form of special knowledge are clarified.

The main goals of special knowledge used during the investigation of secret theft of someone else's property are determined. Forms of special knowledge, which are used during the inspection of the scene at the beginning of the pre-trial investigation, are revealed. Judicial practice in criminal cases based on the fact of theft regarding the use of forms of special knowledge during pre-trial investigation is selectively considered. The forms of special knowledge used during the investigation of the secret theft of someone else's property are analyzed.

The need to involve specialists in inspecting the scene during the investigation of thefts is revealed. It is emphasized that it is mandatory to appoint a commodity expert when investigating the secret theft of someone else's property. The expediency of involving experts and specialists in the investigative (search) actions carried out during the investigation of the above offenses is analyzed. Attention is paid to consultations and references that can carry important information and influence the receipt of substantive evidence.

Key words: *special knowledge, concepts of forms of special knowledge, types of forms of special knowledge, theft, forms of special knowledge during theft investigation.*

Цитування (ДСТУ 8302:2015): Гайдар О. В. Форми спеціальних знань, що використовуються під час розслідування таємного викрадення чужого майна. *Право і безпека*. 2022. № 2 (85). С. 29–38. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.03>.

Citation (APA): Haidar, O. V. (2022). Forms of special knowledge used during the investigation of secret theft of someone else's property. *Law and Safety*, 2(85), 29–38. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.2.03>.